

Kırgızistan'da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi (1924-1940)

Zuhra ALTIMIŞOVA*

ÖZET

Günümüzde basın çok önemlidir, bundan dolayı gayriresmi dördüncü güç olarak da adlandırılmaktadır. Sovyetler döneminde basın çok önemli ideolojik bir propaganda vasıtası olarak kullanılmıştır. Makalede Sovyet yönetimi kurulduktan sonra Kırgızistan'da Kırgızca yayınlanan ve günümüze kadar yayın hayatına devam etmekte olan ilk süreli yayının 1940 yılına kadar tarihçesi ele alınmıştır. 7 Kasım 1924'te "Erkin-Too" (Bağımsız Dağ) adıyla yayınlanmaya başlayan gazetenin adı Ağustos 1927'de "Kızıl Kırgızistan" olarak değiştirilmiştir. Gazete yayına ilk önce Arap harfiyle başlamış 1930'lara doğru Latin harfiyle, 1942'den sonra Kiril harfiyle yayına devam etmiştir. Böylece Kırgızca üç farklı alfabe değiştirmiştir. 1920'li yıllarda Kırgızca ders kitapları bulunmadığından gazetenin ilk sayıları vilayetlerde kılavuz, alfabe kitabı, orta yüksek, öğretim kurumlarında ders kitabı olarak kullanılmıştır. Kızıl Kırgızistan gazetesi Kırgız yazılı edebiyatına ve gazeteciliğine önemli katkılarda bulunmuştur.

1920-1930'lu yılların araştırılmasında çok değerli kaynak niteliğini taşıyan gazetede, ele aldığımız dönemdeki Kırgızistan'ın siyasi tarihi, ekonomisi, kültürü hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Makalede gazetenin toplum üzerindeki siyasî, ekonomik ve sosyal-kültürel işlevine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Gazete, Erkin-Too, Kızıl Kırgızistan, Komünist Parti*

Brief history of first national periodical in Kyrgyzstan (1924-1940)

ABSTRACT

Nowadays press is considered to be very important, that's why it is called as forth power behind-the-scenes. The press was used as a very crucial means of ideological advocacy during the Soviet period. The article is devoted to the history of the first Kyrgyz periodical after the Soviet establishment till 1940 which is still in publish.

The name of the newspaper which began being published named "Erkin -Too" (Independent Mountain) on the 7th of November in 1924 was changed into "Kyzyl Kyrgyzstan" in August 1927. It was initially published in Arabic letters, then it was published in Latin letters in 1930s, it continued publishing in Cyrillic letters after 1942. Because there were no textbooks in Kyrgyz, the first numbers of newspaper were used as a handbook, an ABC book, a textbook in secondary and high schools. The newspaper Kyzyl Kyrgyzstan made a significant contribution to the Kyrgyz literature and periodical press.

Important information about political history, economy and culture of Kyrgyzstan in the period which we are researching in the newspaper considered as a crucial source of studying 1920-1930s has been given. The political, economic and social - cultural functions of the newspaper were touched upon in the article.

Keywords: *Newspaper, Erkin - Too, Kyzyl Kyrgyzstan, Communist Party*

* Dr., *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, zaltymysbova@yaboo.com*

Giriş

Çarlık Rusyasında 1917 Ekim İhtilali ile rejim değişikliği yapılarak, Bolşevikler iktidara gelmişlerdir. Yeni Sovyet yönetimi Rusya'da ve Türkistan'da siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda köklü değiştirmeleri bütün ülke çapında devreye sokmuşlardır. Bu bakımdan kültürel, ekonomik, siyasî gelişmede ve öncelikle resmi devlet ideolojisini yaymada Sovyet basınına büyük görev düşüyordu.

Günümüz Kırgızistan bölgesinde ilk süreli yayın Rus aydınları tarafından, 1913'te tarımla ilgili materyaller yayınlanan "Prjevalskiy Selskiy Hozyain" (Prjevalsk Köylüsü) dergisidir. Dergi, 4 sayıdan sonra kapatılmıştır. 1914'te Rusça "Pişpekskiy Byulleten" (Pişpek Bülteni), 1916'da "Telegrafniy Vestnik" (Telgraf Gazetesi), "Okraina" (Kenar Bölge) gazeteleri yayın hayatına başlamış, ama kısa süre sonra durdurulmuştur. Sovyet gazeteciliği Kırgızistan'da 1918'de ortaya çıktı ve Pişpekskiy Listok (Pişpek Levhası, 1918), Golos Proletariata (Proletarya Sesi, 1919) gibi gazeteler yayınlanmaya başladı. Yeni Sovyet yönetiminin propagandasını yapmak, önemini halka anlatmak görevini üstlenen Kırgızistan'daki bu ilk Sovyet gazeteleri adından da anlaşılacağı gibi Rusça basılmıştır.

1924 yılına kadar Kırgız dilinde yayınlanan gazete yoktu. Kırgızca yayın olmadığı için, 1924 yılına kadar Kırgız yazarların Kırgızca yazıları Almatı ve Taşkent şehirlerinde Kazak, Özbek ve Tatar dillerinde basılan gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. 23 Nisan 1924'deki Bolşeviklerin, Rusya Komünist Partisi'nin Merkez Komitesinin (kısaltılmış şekli Rusça SK RKP (b)) "*Yayın ve yayın işlerinde parti yönetimini güçlendirmek*" için aldığı kararında, Doğu halklarının özelliklerine uygun gazetelerin çıkarılması, millî cumhuriyetlerde ve vilayetlerde yerli halkın dilinde okul kitaplarının yayınlanması öngörülmüştür. 23-31 Mayıs 1924'te Moskova'da düzenlenen Bolşeviklerin Rusya Komünist Partisi'nin XIII. Kongresinde, millî Sovyet cumhuriyetlerin parti örgütlerine "Sovyet Cumhuriyetlerinde millî, yerli halkın dilinde yazılan basımların yayınlanması ve onların halk ile iletişiminin güçlendirilmesi," görevi verilmiştir.¹

Kırgızca gazetelerin yayınlanması, SSCB'ye bağlı Orta Asya Cumhuriyetlerinin kurulmasından sonra gerçekleştirilmiştir. 1924 yılının Ocak ayında XII. Bütün Türkistan Kongresi ve aynı sene Mayıs ayında yapılan Türkistan Komünist Partisi'nin VIII. Kongresi Orta Asya'da millî cumhuriyetleri kurmak gerektiğini ortaya koymuşlardır. Haziran 1924'te RKP (b) Merkez Komitesi Politbürosu, 14 Ekim 1924'te ise Tüm Rusya Merkez İcra Komitesi'nin ikinci dönem toplantısında Orta Asya'da millî devletlerin kurulmasına yönelik karar alınmıştır. Böylece, 14 Ekim 1924'te, başka Orta Asya Sovyet Cumhuriyetleri ile aynı zamanda Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne (RSFSC) bağlı Kara Kırgız Muhtar Vilayeti kurulmuştur.²

Çok geçmeden Kara Kırgız Muhtar Vilayeti'nin yönetimi, Kırgız dilinde Erkin Too (Bağımsız Dağ) adlı bir gazete yayınlama kararı almıştır. 1924'te Kara Kırgız Muhtar Vilayeti'nin vilayet parti bürosu (oblpартbyuro), millî dilde yayınlanacak gazete

¹ İstoriya Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986, s.469.

² 14 Ekim, 1924'te kurulan Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Kara Kırgız Muhtar Vilayeti 1925'te Kırgız Muhtar Vilayeti'ne dönüştürülmüş, 1926'te Kırgız Muhtar Cumhuriyeti, 1936'da ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünü almıştır.

hakkında tüzük hazırlar ve editörler kurulu oluşturur. Kırgızların kullandığı Arap harfi Kırgız dilinin ses özelliğine tam uyum sağlayamadığından, 1924 yılında gazete çıkarmadan önce, Kara Kırgız Bilim Komisyon üyeleri tarafından Kırgız diline uygun olarak Arap harfi değiştirildi, bazı gereksiz olan harfler çıkartıldı, 24 harf kabul edildi. Bazı yazı kuralları belirlendi. Gazetenin yayına hazırlama işini Kara Kırgız Bilim Komisyonu üzerine almıştır. Gazetenin basımı için, Taşkent'te Sredazgosizdat'ın (Orta Asya Yayınevinin) bir numaralı basımevinde, 19 işçi çalışan özel atölye hazırlanmıştır.³ Gazetenin; Bolşeviklerin Rusya Komünist Parti'sinin, Kara Kırgız Vilayet Komitesi'nin ve Revkomu'nun,⁴ sendikaların vilayet kurulunun, "Koşçu" Birliğinin⁵ ve RLKSM'in⁶ Kırgızistan vilayet komitesinin yayın organı olarak çıkması kararlaştırılmıştır.

Böylece Kırgızca ilk milli gazete olan Erkin-Too (Bağımsız Dağ), 7 Kasım 1924'te, 1917 İhtilal'inin yedinci yıl dönümü münasebetiyle Ekim Bayramı günü, Arap harfleriyle Kırgızca 4 sayfa halinde, 3 bin adet olarak, o dönemdeki Türkistan Sovyet Sosyalist Muhtar Cumhuriyeti'nin başkenti Taşkent'te yayınlanmıştır. Millî bir gazetenin yayını, o tarihten sonra çağdaş Kırgız dilinin ve gazeteciliğinin gelişmesini sağladığı gibi Kırgızistan'ın siyasî ve kültürel hayatında da büyük bir olay olmuştur.⁷

Yazı kurulu kadrosu daha oluşmadığı ve özel eğitim görmüş, profesyonel, tecrübeli gazeteciler o tarihte bulunmadığından Erkin Too'nun ilk sayısının hazırlığını, Taşkent'teki Orta Asya Komünist Üniversitesi'nde ve Kazak-Kırgız Eğitim Enstitüsü'nde okuyan Kırgız öğrenciler yapmıştır.⁸ İlk dönemde gazete çıkaran yazı kurulunu O.Aliev, E.Arabayev, S.Karaçev oluşturuyordu. Baş editör O.Aliev, editör yardımcısı ise S.Karaçev idi. O dönemde Taşkent'te okuyan K.Karasaev, M.Salihov, M.Akmatov, S.Tleubergenov-edebi (yazın) elemanları, müstensih, daktilocu ve düzelticilerdi.

Gazetenin Taşkent'te yayınlanmasının sebebi o zaman Kırgız hükümeti Taşkent'te bulunuyordu, Pişpek'e (günümüzde Bişkek) henüz göç etmemişti. Taşkent'te 6 sayısı çıkmış, bazı sebeplerden dolayı sürekli yayınlanamamış, 6 sayıdan sonraki sayıları Pişpek'te yayınlanmıştır. Erkin Too yayınlanmaya başladığı ilk yıllarda tecrübe olmadığı için Moskova'da yayınlanan Pravda gazetesinin iç ve dış içeriği her zaman örnek olarak kabul edilmiştir ve gazetenin köy muhabirleri azdı, zaman geçtikçe çoğalmıştır.

Erkin Too gazetesinin ilk sayısının birinci sayfasında giriş kısmında, Kara Kırgız Bilim Komisyonu Başkanı İ.Arabayev'in bütün okurlara, tüm Kırgız yurduna hitap eden makalesi yayınlanmıştır. Bu makalede, gazetenin önemi, amaç ve görevleri

³ S.Daniyarov, Osuşestvleniye Leninskoy Programmi Kulturnoy Revolyutsii v Kirgizii, Frunze, 1972, s.136.

⁴ Revkom-Ruşça Revolyutsenniy komitet (*Революционные комитет*), sözünün kısaltması – Sovyet yönetiminin ilk yıllarında Bolşevikler tarafından kurulan sivil ve askeri olağanüstü yetkilere sahip geçici yönetim organının adı.

⁵ "Koşçu" Birliği-1920'de Orta Asya ve Kazakistan'da kurulan köylülerin dayanışma örgütü. Kırgızistan'da "Koşçu" Birliği 1932 yılında dağıtılmıştır.

⁶ RLKSM - *Rossiyskiy Leninskiy Kommunističeskij Soyuz Molodyozhbi* kelimesinin kısaltılması, 1922'de SSCB'nin kurulması sebebiyle 1926'da VLKSM *Vsesoyuzniy Leninskiy Kommunističeskij Soyuz Molodyozhbi* adını almış, Komünist partinin gençlik örgütü olmuştur.

⁷ İstoriya Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986, s.470.

⁸ Kırgızistan Sovyet Cumhuriyeti'nin yerli parti teşkilatının ve Sovyet makamlarının ilk ünlü yöneticileri ve bazı Kırgız edebiyatçıları Taşkent'teki yüksek okullarda okumuşlardır.

arasında hükümetin siyasi işlerini halka tanıtmak ve halkın durumunu da hükümete yansıtmak olduğu belirtilmiştir. Birinci ve ikinci sayfada Ekim İhtilali'nin önemine değinilmiş, ikinci sayfada Lenin'in Yolunda (Lenindin Colunda) adlı makale Lenin'in portresiyle beraber yayınlanmıştır. Üçüncü sayfada o dönemde Taşkent'te Orta Asya Komünist Üniversitesi'nde okuyan ünlü Kırgız yazarı, şairi A.Tokombayev'in "Ekim'in Geldiği Devir" adlı şiiri yayınlanmıştır. Yine üçüncü sayfada "Kırgız Muhtar Vilayeti'nin Önceki Durumu" adlı makale yayınlanmıştır. Bu makale "*Türk halkının bir dalından çıkan Kırgız milleti bir kaç yüzyıl geçse de bugüne kadar kendi devletini korumuştur*" cümlesiyle başlamıştır. Dördüncü sayfada, o dönemdeki Kırgız Muhtar Vilayeti ile ilgili hükümetin önemli, detaylı bilgileri verilmiştir. Örneğin, vilayetin yüz ölçümü 195 800 kilometre kare, halkı 790 122, onların içinden Kırgızların 504 858'i oluşturduğu belirtilmiştir ve hayvanların sayısı, maden ocakları hakkında bilgiler yer almaktadır. Dördüncü sayfada Orta Asya'nın millî devletlere bölünmesi ve Kırgız Muhtar Vilayeti'nin kuruluşuyla ilgili yoldaş Abdrahman Uulu ile⁹ raportaj yayınlanmıştır. Yine bu sayıda, gazetenin belli bir dönem halka bedava dağıtılacağı, parayla satılacağı zamanın ilan edileceği belirtilmiştir.¹⁰ Gazetenin ilk sayıları belli bir dönem halka bedava dağıtılmıştır.

Erkin Too gazetesinin ilk editörü Osmonkul Aliyev 1903 yılında Çüy bölgesinde doğmuştur. O.Aliyev Taşkent'teki Kazak-Kırgız Eğitim Enstitüsünü, Moskova'daki Sverdlov Komünist Üniversitesi'ni tamamlamıştır. 1924'te gazeteye editör olarak tayin edildiğinde Osmonkul Aliyev 21 yaşındaydı ve 1924-1926 yıllarında baş editörlük yapmıştır. Osmonkul Aliyev Moskova'daki Tüm Rusya Merkez İcra Komitesi'ne bağlı Kırgız hükümetinin daimi temsilcisi, Komünist Parti Kırgız Vilayet Komitesi'nin sekreteri, 1930-32 yıllarında Kırgızistan'ın Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiseri (Eğitim bakanı) gibi bir çok Sovyet devlet makamlarında çalışmıştır.¹¹ Osmonkul Aliyev Stalin döneminde 1937'de Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Eğitim Bakanı iken tutuklanıp *repressiyaya*¹² uğramış, hapsedilmiş ve 1938'de kurşuna dizilerek öldürülmüştür.

Osmonkul Aliyev'den sonra 1928'e kadar gazetenin baş editörlüğünü K.Tınıstanov, K.İbragimov, B.İsakeev, K.Rahmatullin yapmışlardır. Hatta ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un babası Sovyet devlet adamı Törökul Aytmatov (1903-1938) 1926 yılında bir ay kadar Erkin Too'nun baş editörü olmuştur.¹³

1924 yılının Aralık ayının sonunda Kara Kırgız Muhtar Vilayeti'nin Sovyet parti teşkilatlarının Taşkent'ten Pişpek'e nakledilmesi üzerine Erkin Too gazetesinin yazı kurulu da kendi basım atölyesiyle Pişpek'e taşınmış ve 1925'ten itibaren Pişpek'te

⁹Cusup Abdrahmanov-1920-30'lu yıllarda Kırgız siyaset ve devlet adamı, bir çok Sovyet makamlarında çalışmış, 1927-1933 yılları arasında Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Halk Komiserler Kurulu'nun başkanlığını yapmıştır. Gazetenin ilk yayınlandığı 1924 yılında Türkstan Merkezi İcra Komitesi'nin sorumlu sekreteri idi. Kırgız Sovyet Devleti'nin kurulmasına büyük emeği geçmiş hatta bu konuda bizzat Stalin'e de mektuplar yazmıştır. 1938'de repressiya döneminde öldürülmüştür.

¹⁰ Erkin Too, 7 Kasım 1924, Sayı.1.

¹¹ Ş. Beyşenaliev, "İmya, Dostoynoye Uvajeniye", *Kommunist Kırgızstana* dergisi, sayı.11, 1990, s.88.

¹² "Baskı, zülm" anlamına gelen repressiya kelimesi, Sovyet tarihinde, Stalin devrinde 1930-1950 yıllarında, ülke çapında sürdürülen devlet politikasının adı. Özellikle "Büyük Terör" adı verilen çoğunlukla aydınların öldürüldüğü genel repressiya dönemi 1937—1938 yıllarına denk gelir.

¹³ M.Tentimişov, "Kırgız Tuusu" – XXI Kılım Geziti (1924-2004), Bişkek, 2004, s.43.

yayınlanmaya başlamıştır.¹⁴ O dönemlerde Kırgızistan'da okuma yazma bilenler az olduğundan gazetenin ilk aboneleri 150 kişi kadardı. Bu yüzden basının geliştirilmesi, okulların çoğaltılması faaliyeti ile paralel bir şekilde yürütülmüştür.¹⁵ Erkin Too, Eylül 1925'e kadar haftada iki defa o tarihten sonra haftada üç defa basılıyordu ve 1000 tanesi köy halkına bedava dağıtılıyordu ve muhabirleri 45-50 kişiye ulaşmıştı.¹⁶

5 Şubat, 1925'te Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi tarafından kabul edilen Erkin Too gazetesi hakkındaki tüzükte; *"Gazetenin Komünist Parti ve Sovyet yönetiminin işçi ve köylü kitleleriyle ilişki aracı, şebirin köye etkisinde parti gücünü ve fakir kitleyi sağlaştırmak için, ekonomik güçleri teşkilatlandırmada, işçi ve köylü sınıfın kültürel ve siyasî seviyelerini yükseltmek için bilim yayma aracı olarak hizmet edeceği"* belirlenmiştir.¹⁷

29 Ağustos, 1927'de Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi, "Erkin Too" gazetesinin adının "Kızıl Kırgızistan" (Kırmızı Kırgızistan)¹⁸ olarak değiştirilmesi hakkında karar çıkarmıştır ve Erkin Too, Kızıl Kırgızistan olarak ismi değiştirilmiştir. Gazetenin Kızıl Kırgızistan olarak değiştiği ilk sayısı, 30 Ağustos, 1927 yılında yayınlanmıştır. Eylül 1928'den itibaren Kızıl Kırgızistan her gün çıkmaya başlamıştır. Gazetenin işçi ve köylü muhabirlerini siyasî yönden eğitmek için onlara devamlı seminer, toplantı, kısa süreli kurslar, "Gazete Arkadaşları" adlı dernekler organize edilmiştir. 1930'da Kızıl Kırgızistan gazetesinin işçi ve köylü muhabirlerinin sayısı 600'e ulaşmıştır. Gazetenin tirajının gittikçe arttığı görülmektedir. 1925'te tirajı 2000 ise 1928'de 3000, 1929'da 6500, 1930'da 11 500'e kadar artış göstermiştir. 1930'da gazete bünyesinde 157 daimî, 420 geçici bölge muhabirleri bulunuyordu.¹⁹

Gazetede yayınlanan işçi ve köy muhabirlerinin yazılarında, okurların mektuplarında çeşitli yerlerdeki Sovyet parti kurumlarının, ekonomik ve toplumsal örgütlerin faaliyetleri, vergiler, köylülere toprak dağıtımı, millî eğitim hakkında bilgilere ve halkın hayatı ve kültür haberlerine yer veriliyordu. 1920-1930'lu yılları arasında işçi ve köy muhabirlerinin çoğu eleştirel haber ve makalelerini yayınlarken uydurma ad ve soyad kullanmışlardır, özellikle ünlü gazeteci yazarlar takma ad kullanmışlar ve bu adlarını sık sık değiştirmişlerdir. Çünkü Sovyetler, sosyalist hayatı uygulamaya başladığı için yeni hayat düzenini istemeyenler tarafından gazete muhabirlerinin öldürüldüğü durumlar da olmuştur.

1930'lara doğru bütün SSCB çapında sanayileşme ve kolhozlaştırma ile aynı zamanda kültür devrimi²⁰ gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Arap harflerinden Latinceye

¹⁴ S.Daniyarov, Osuşestvleniye Leniskoy Programı Kulturnoy Revolyutsii v Kirgizii, Frunze, 1972, s.137.

¹⁵ İ.Tarasov, Partiyne Rukovodstvo-İstoçnik Sılı Peçati, Frunze, 1968, s.26.

¹⁶ S.Daniyarov, Kulturnoye Stroitelstvo v Sovetskom Kirgizstane (1919-1930), Frunze, 1963, s.129.

¹⁷ S.Yusupov, Oçerk İstorii Kulturno-Prosvetitelnoy Rabotu v Sovetskom Kirgizstane (1918-1965), Frunze, 1981, s.62.

¹⁸ Kızıl (Kırmızı) rengi bildiren kelime, sembolik şekilde Sosyalist, Sovyet Kırgızistanı anlamını çağrıştırıyordu.

¹⁹ Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, fon 10, liste 1, dosya.121, s. 106.

²⁰ **Kültür Devrimi**-1920-1930'lu yıllarda SSCB'de gerçekleştirilen toplumun manevi ve kültür hayatındaki değişimlerin toplamıdır. Kültür devrimi, halkı yeniden eğitmeye, halkın bilincini komünistleştirilmeye ve sovyetleştirmeye, tarihi gelenekleri ve kültürel mirastan koparmaya, kültürü Bolşevikleştirmeye yani ideolojileştirmeye yönelmiştir. İlk planda Marksist sınıf ideolojisine dayanan proleter kültürü yaymak, komünist terbiyeyi yaratmak görevi ele alınmıştır. Kültür devrimi, siyasette ve ekonomideki proletarya diktatörlüğü, üretim araçlarının toplumsallaştırılması, sosyalist sanayileşme ve tarımı kolektifleştirme gibi

geçmek faaliyeti Sovyet Birliği'nin eskinin kalıntısını yok etme siyasetine çok uygun düşüyordu ve bunu kültür devrimi ışığında yürütmeyi amaçlıyordu. Kırgızistan'da Latin harfleriyle yeni alfabe hareketi, 1925 senesinin başlarında gündeme getirilmiştir.

1926'da yapılan Bakü Türkoloji Kongresi'nin asıl gündemini de Arap yazısından Latin yazısına geçiş oluşturmuyordu. Söz konusu Türkoloji Kongresi Türk Cumhuriyet ve Topluluklarına Latin alfabesini tavsiye etme kararı almıştır.²¹ Kırgızistan'dan, yeni Kırgızca Latin alfabesi komisyonunu yöneten O.Aliev, İ.Arabayev ve K.Tınıstanov'la beraber Bakü Türkoloji Kongresi'nin işine katılmışlardır.²² 1925 yılının Ağustos, Eylül aylarında Erkin Too'nun baş editörlüğünü yapan ünlü dilci, edebiyatçı, şair K.Tınıstanov (1901-1938) Bakü Kongresinde bütün Türk halklarına Latin alfabesi projesini önermiştir ve kabul edilecek Latin alfabesinin harfleri bütün Türk halkları için aynı olması gerektiğini savunmuştur, ama K.Tınıstanov'un projesi kabul edilmemiştir.

Arap alfabesi, Kırgız yazısına az uyum sağladığından Sovyetlerin cehalete karşı mücadelesinde engel teşkil ediyordu. Pratik açıdan Arap harflerini öğrenmek zor, uzun zaman alıyor ve kitap basımında zorluk çıkartıyordu, siyasi açıdan İslam diniyle doğrudan ilişkilendiriliyordu. Bazı değişiklikler ve reformlar da Arap alfabesinin zorluğunu ortadan kaldıramamıştır. Mayıs 1925'te Kırgızistan Muhtar Vilayeti yöneticilerinin özel toplantısında Arap alfabesinden başka alfabeye geçmek tartışılmış ve Latin alfabesinden oluşacak Kırgız alfabesine geçmek kararı alınmıştır. Aynı sene Bilim Komisyonu Latin alfabesine dayalı Kırgız alfabesini oluşturmuştur. 1927'de Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sovyetlerinin ilk kuruluş kongresinde, 1927'den itibaren Latin alfabesine dayalı Kırgız yazısına geçme kararı alınmış ve yeni alfabe uygulamaya sokmanın zamanı beş yıl olarak belirlenmiştir. Kırgızistan'da okuma yazma bilen halkın yeni yazıya en geç 1930'a kadar geçmesi öngörülmüştür, Kırgız dilindeki yayınevi ve kalem odalarının yeni alfabeğe geçmesi ise en geç 1931 senesinin sonu olarak belirlenmiştir.²³

1926 yılının sonlarına doğru Kırgızistan Muhtar Vilayeti İcra Komitesi'nin oturumunda yeni alfabe uygulamayı yönetmek amacıyla özel komite oluşturulmuştur. Komite başkanlığına A.Orozbekov, başkan yardımcısı olarak K.Tınıstanov tayin edilmiştir. 1 Ocak, 1930'da Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Merkezi İcra Komitesi Arap alfabesine dayalı Kırgız yazısını tamamen ortadan kaldırılmasına ve tüm devlet işlerinin Latin harfleriyle yürütüleceğine dair karar almıştır. Böylece Arap harfiyle Kırgız yazısı 1927'de Sovyetlerin ilk Kuruluş Kongresinde belirlendiği gibi beş sene içinde değil, zamanından iki sene erken, yani üç yıl içinde kullanımdan çıkartılmıştır.²⁴

düzenlemelerle yapılmıştır. Kültür devrimi partinin kontrolü altında işçi ve köylüler arasında okuma yazma bilmezliği ortadan kaldırmayı, sosyalist halk eğitimi sistemini kurmayı, yeni sosyal tabakayı-"sosyalist aydınları" oluşturmayı, yaşam tarzını yeniden düzenlemeyi, ilim, edebiyat, sanatın gelişmesini öngörmüştür. Toplumun yeniden sosyalist düzenlemesi ile bağlantılı olan kültürel devrim programı uzun yıllara planlanmıştır. Bu çerçevede ilk öğretimi, bilimsel ve teknik bilgiyi yayma faaliyetleri yürütülmüştür.

²¹ A.B.Ercilasun, "Latin Alfabesi Konusunda Gelişmeler", *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara, 1993, s.112.

²² Ş. Beyşenaliev, adı geçen makale, s.87.

²³ S.Daniyarov, *Kulturnoye Stroitelstvo v Sovetskom Kirgizstane (1919-1930)*, Frunze, 1963, s. 85-86.

²⁴ S. Ploskih, "Repressirovannaya Kultura: İstoriya Stanovleniya i Tragedii Kirgizskoy İntelligentsii", *Doktora Tezi*, Bişkek, 2002, s.96-97.

1927, 1928 ve 1929 yıllarında Kızıl Kırgızistan gazetesinde Kırgızca yazılar hem Arap alfabesiyle, hem Latin alfabesiyle karışık yayınlanmış ve Ocak, 1930'dan itibaren tamamıyla Latin harfleriyle yayınlanmaya başlamıştır.

Kırgız Sovyet basınının o dönemdeki ana konusu Sovyet yönetiminin pekiştirilmesi, yeni sosyalist ekonominin ve kültürel hayatın kökleştirilmesi amacıyla yürütülen mücadeleden oluşuyordu. Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi siyasi kararları gerçekleştirmek, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı sosyalizme uygun hale getirmek için basını çok önemli ideolojik bir alet olarak kullanmış ve gazete materyallerinin içeriğini bu amaca uygun şekilde ayarlamaya çalışmıştır. Bundan dolayı Kızıl Kırgızistan gazetesinin toplum üzerindeki işlevine siyasî, ekonomik ve sosyal-kültürel olarak üç başlık altında bakılabilir.

Siyasî Rolü

Kırgızistan'da basın, Sovyet yönetiminin başlangıcında halkın Komünist parti ve hükümetin faaliyetlerine yoğunlaşmasında çok etkili bir araç olmuştur. Kırgızistan'daki Parti Komitesi basının şekil ve içerik bakımından partinin hedeflerine uymasını talep etmiştir. Bundan dolayı Erkin Too - Kızıl Kırgızistan Lenin ideolojisini geniş kitlelere yaymanın propagandisti, parti siyasetinin aktif koruyucusu görevini üstleniyordu. Gazetenin yayınlanmaya başladığı ilk yıllarda *Parti Kuruluşu*, daha sonra *Parti Hayatı* başlığı altında Bolşeviklerin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin kongrelerinde yapılan bildirilerin Kırgızca tercümelemleri, parti dersleri, propagandaları, komünistlerin toplantıları, partiye kabul etmenin şartları, yürüyüşü gibi parti ile ilgili farklı yazılar basılıyordu. Yine Kırgızistan'da gazetelerin kalıplaşmasında "Pravda", "İzvestiya" gibi Moskova'da basılan merkezî gazeteler örnek olmuştur. Pravda'da Rusça yayınlanmış Rusça siyasî yazıların Kırgızca tercümesi Kızıl Kırgızistan gazetesinin ilk sayfasında yer alıyordu.

Erkin Too Gazetesi
1928

Siyasî gücü kendi elinde toplayan Bolşeviklerin Sovyetler Birliği Komünist Partisi tüm alanlarda kendi hakimiyetini kurmaya çalışıyordu. Halkı, özellikle gençleri eğitmek amacıyla geniş çaplı ideolojik propaganda sistemi oluşturulmuştur. O dönemin belirgin özelliği, Sovyet toplumunda fikir ayrılıklarının siyasî uzlaşmazlığı (antagonizm) doğurmasıydı, farklı düşünenlerin ise, partinin devletin, halkın, düşmanı sayılmasıydı. Parti teşkilatının, kitle iletişim araçlarının ve devlet güvenlik makamlarının aracılığıyla toplumda korku ve

endişe havası yaratıyordu.²⁵ Aynı durum Kızıl Kırgızistan için de söz konusudur, gazete sayfalarında *Kolhozlaştırma Sayesinde Zenginler Sınıfını Tamamen Ortadan Kaldıracağız* büyük manşeti altında daha çok 1936'lara kadar her sayıda Sovyet politikasına uymayan çeşitli sebeplerden dolayı *kulak*²⁶ veya kulak taraftarı olarak suçlanmış insan isimlerinin yer aldığı bir çok ihbarlara rastlıyoruz. İhbar yazıları *Kolhozu veya Sanayiye Yabancılarıdan Temizleyeceğiz* manşeti altında yazılmıştır. Adeta yazarlar kolhoz kuruluşunun düşmanları olan *bay manap*²⁷ ve kulaklar ile onların taraftarlarını arama yarışını içindeydi. Kolхозlarda ve sanayi iş yerlerinde devletin öngördüğü şartlar yerine getirilmediyse tek sebep olarak kulaklar suçlu bulunmuştur. Kolхозlarda tarlayı ekme işi zamanında yapılmazsa, hayvan yetiştirmede bir aksilik varsa, hububat yeterli ölçüde toplanmamış, pamuk planı yerine getirilmemişse ve benzer bütün başarısızlıklar kulaklara mal edilmiştir. Böyle durumlarda karşılaşılan başarısızlıklar *"Kulaklar Sabote Etti"* diye açıklanmaya çalışılmıştır. Kulaklar gazete sayfalarında Sovyet yönetimine, sosyalist kuruluşa, kolhoz düzenine zarar getirenler, sınıf düşmanları, yabancı unsurlar, sabotajçılar adıyla betimlenmiştir. Bunun yanında bölgelerdeki muhabirler tarafından parti ve komsomola,²⁸ kolhozlara üye olan kişilerin kulak veya kulak çocuğu olduğu ihbar edilmiş, gerçek yüzü gösterilmeye çalışılmıştır. Bu tür yazılarda mutlaka böyle insanların kendisinin veya babasının zengin veya tüccar oldukları eskiden fakirleri çalıştırdığı, Rus Çarlığı devrinde yönetici olması gibi geçmişi de eklenmiştir. Kulak, Bay ve Manap taraftarlarına, onlara yardım edip, onları hükümetten gizleyenler ise, gazette sayfalarında "kuyruk" terimi ile belirtilmiştir.

5 Ocak, 1930'da Bolşeviklerin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi *"Kolektifleştirmenin hızı ve kolhoz kuruluşuna devlet yardımlarının tedbirleri hakkında"* karar almıştır. Bu kararda köy ekonomisini kolhozlaştırmada partinin yeni siyaseti yani büyük kulak ekonomisini büyük kolhoz üretimiyle değiştirmek, bu bağlamda kulakların sınıf olarak ortadan kaldırılması gerektiği belirlenmiştir. Bununla ilgili bütün Sovyet gazetelerinde olduğu gibi Kızıl Kırgızistan gazetesinde de kulaklara karşı materyaller yayınlanmıştır.

Arşiv belgelerine baktığımız zaman gazete memurlarına da sıkı bir baskı politikası uygulandığını görüyoruz. Örneğin, 16 Kasım, 1935 tarihli 113 numaralı buyruk, muhasebe müdürü yardımcısı Ryabtseva'nın *"sosyal yönden yabancıların (yani zengin*

²⁵ A.Cumanaliev, *Politiçeskaya İstoriya Kırgızstana*, Bişkek, 2002, s.242

²⁶ Rusça *kulak* kelimesinin esas anlamı yumruktur. Sovyetler Birliği döneminde 1920-1930 yıllarda kullanılan siyasi bir terim olarak yoksul köylüleri çalıştıran, tam anlamıyla "yumruğunun altında tutan" zengin bir köylü manasındadır. Genellikle kolektifleştirmeye karşı olanlar da kulak olarak kabul edilmişlerdir. Kırgızistan'da da çeşitli yıllarda kulakların üretim araçları, toprakları, hayvanları, evleri, eşyaları elinden alınarak aileleriyle birlikte Kırgızistan dışına SSCB'nin uzak yerlerine sürgün edilmişlerdir.

²⁷ Bay-Ekim İhtilali'ne kadar kendisinin hayvanları, toprağı, kışlası, yaylası olan varlıklı sosyal tabakanın adı. Manap-XVII yüzyıldan Sovyet yönetimine kadar Kırgızistan'ın kuzeyinde halkı yöneten boy başkanının unvanı. Manaplar toplumdaki itibarı ve soyuna göre *Büyük (Çon) Manap*, *Orta (Orto) Manap* ve *Çala Manap* (manap soyundan olmayan, manap olmaya tam yetkisi yok anlamında) olarak üçe ayrılmışlardır. Kuzey Kırgızistan'da bütün Kırgız boylarını Çon Manap yönetmiş diğer orta ve çala manaplar ona itaat etmişlerdir. Kırgızistan'ın güneyinde manap kavramı olmamıştır. **Bay manap** Sovyet döneminde sınıf düşmanlarını ifade eden zengin kesim anlamında literatürde beraber kullanılmıştır.

²⁸ **Komsomol** *Kommunistichesky Soyuz Molodyozhi* kelimesinin kısaltması. Rusça tam adı BAKCM yani *Vsesoyuzny Leninskiy Kommunistichesky Soyuz Molodyozhi* - Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin gençlik kolunun adı.

sınıfın), pristavın (Rus Çarlığı döneminde polis komiseri) kızı olduğu için işten azledilmesi hakkındadır.²⁹

O dönemdeki Sovyet lideri J.Stalin “Basının - Partinin işçi sınıfı ile her gün, her saat kendine uygun dilde konuşan tek araç olduğunu” belirtmişti.³⁰ Stalin’in ismi Sovyet devrine has olan “Yoldaş” hitabının yanında Büyük Stalin Babamız; Halkın Sevgili Oğlu; İşçi Halkın Güneşi; Halkın Bahtı ve Arkadaşı; Müreffeh Stalin Dönemi gibi farklı sıfatlarla anılmıştır. Her zaman Stalin’in resmi de ilk sayfada yer alıyordu ve Stalin’e ithaf edilmiş şiirler yayınlanıyordu.

Ayrıca mutlaka her sayıda *Kapıtal Elderinde* veya *Çet Elderde* (Kapitalist ülkelerde veya Yabancı ülkelerde) ve *Keneşter Soyuzunda* (Sovyetler Birliği’nde) bölümlerinde resimlerle yazılar vardı. Sovyetler Birliği’ni anlatırken hep iyi tarafları ve gelişmekte olduğu vurgulanmış, yabancı kapitalist ülkelere bahsederken oralara açlık, işsizliğin hakim olduğunu ve yerli halkın sosyalist, komünist bir hayat için mücadele ettiği anlatılmıştır.

Ekonomik Rolü

Bilindiği gibi Sovyet yönetimi özel mülkiyeti ortadan kaldırarak yerine kolektif mülkiyet ve ekonomi kurmayı hedeflemişti. Kırgızistan’da kolektifleştirmenin bazı özellikleri vardı, özellikle göçebe bölgelerde yüzyıllarca devam etmekte olan eski hayat düzenini hemen yok etmek mümkün değildi. Bunu göz önüne alan komünistler halka kolektif ekonominin yani kolhozlaştırmanın üstünlüğünü açıklamaya çalışmışlardır. 1927’den sonra sanayileşme sanayiye, (hafif ve ağır endüstrüyü) geliştirme kampanyası ve kolhozlaştırma kampanyalarını gerçekleştirme görevi SSCB yönetiminin sorumluluğunda idi. Bu tür etkinliklere halkı kazanmada gazete ve dergilerin önemi büyüktü. Kızıl Kırgızistan, kolhozların bünyesinde hububat stoklanmasını, pamuk, pancar yetiştirmenin verimliliğini artırmayı, ipek üretimi gibi farklı ziraat kampanyalarının başarıyla uygulamasını sağlamıştır. Başka yayınlar gibi sosyalist düşünceleri topluma yayarken kolhozlar olmadan özel mülkiyet sahiplerinin ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını hep izah etmeye çalışmıştır. Kolhozu, propaganda aracı kullanarak özel sektöre göre kolhozun üstünlüğünü açık örneklerle gösterme yoluna başvurmuştur. Gazetede köylülere kolhozlara katılmanın gerekli olduğunu, kolhozların avantajlarını anlatan çok sayıda yazılar yayınlanmıştır. İlk kurulan kolhozların tecrübeleri propaganda edilmiştir. Sovyet hükümeti kolhozlaştırma yoluyla yerleşik hayata geçimi de amaçlıyordu, bu doğrultuda da Kızıl Kırgızistan yerleşik hayatın iyi bir propaganda aracı olmuştur.

Gazete sayfalarında sık sık kolhozlara girerek yeni hayat tarzını seçmiş, hayatından memnun, kolhozu propaganda eden kişilerin kendi ağzından sözlere yer vermiş, genellikle bu tür yazıları o kişilerin fotoğraflarıyla beraber yayınlamıştır. Mesela, Kant ilçesinden Altay Kencebaev kendisinin sadece kolhozda iyi, refah içinde bir hayata kavuştuğunu,³¹ Celal-Abad ilçesinden Zulpu Tilabay oğlu kolhozu seçmenin tek doğru yol olduğunu³² vurgulamışlardır.

²⁹ Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, fon 535, liste 1, dosya 10, s.34.

³⁰ Kızıl Kırgızistan, 1932, Sayı.110.

³¹ Kızıl Kırgızistan, 1938, Sayı.11.

³² Kızıl Kırgızistan,1933, Sayı.152.

Gazete, Kolhozların işini canlandırmak, üretimi arttırmak, rekabet ve teşvik için zaman zaman zaman *Kırmızı Tahta* (sonradan Şeref Tahtası ismi ile geçer) ile *Kara Tahta* listelerini yayınlamıştır. Kırmızı Tahta'da devlet normunu yerine getiren, başarıyla çalışan, kolhoz ve kolhozun bulunduğu ilçeler, Kara Tahta'da tersine işlerin iyi yürütülmediği, planın yerine getirilmediği kolhoz ile ilçelerin isimleri gösterilmiştir. Ziraatla ilgili yazıların üst tarafına *Babarda Tarla Ekimi Planını Tamamen Yerine Getirelim, Hububatı Zamanında Toplayalım, Sosyalist Hayvancılığı Geliştirelim* gibi başlıklı sloganlar konulmuştur. Zaman zaman kolхозlarda at, inek, koyunların nasıl bakılacağı hakkında, ipek üretimi, pamuk pancar gibi ziraat kültürlerinin nasıl yetiştirileceğine dair tavsiye yazıları da bulunmaktadır.

Gazete, sosyalist sanayileşmeyi halka anlatmıştır. *Kırgızistan'da sanayileşmenin esas görevleri* manşeti altında iktisatçıların, sanayi uzmanlarının sanayide çalışan mühendis teknisyenlerin makaleleri ve işçilerin mektupları yayınlamıştır. Sanayileşme döneminde Kırgızistan'da değişik kurslar, fabrika okulları açılmıştır bu okullar hakkında gençler gazeteden haberdar olmuşlardır. Sovyet Devletinin ekonomisini kalkındırmak için, 1928'de, 1929-1933 yıllarını esas alan SSCB halk ekonomisini geliştirmenin ilk beş senelik planı kabul edildi. Kızıl Kırgızistan gazetesi diğer Sovyet yayın organları gibi beş senelik plan siyasetinin ve öneminin propagandasını ayrıntılarıyla yapmaya çalışmıştır. Gazetede ilk "beş senelik" planla ilgili makalelerde merkezî ekonomik planlama; Kırgızistan'da eski fabrikaların genişlemesi, yenilerinin kurulması; maden kömür ocaklarının açılması, demir yollarının inşası; ziraat ve hayvancılığın geliştirilmesi gibi konulara yer verilmiştir. 20 Mart 1930'dan itibaren Kızıl Kırgızistan gazetesinde "*Beş yıllık plana-dört yılda*" adlı köşe başlığı altında yazılar yayınlanmaya başlamıştır.

9 Mayıs 1929'da Bolşeviklerin Sovyetler Birliği Komünist Partinin Merkez Komitesi fabrikalar arasında sosyalist rekabetin başlatılmasına karar vermiştir. Bu kararın amacı, fabrikalarda sosyalist yarışma yoluyla üretim planını yerine getirme ve işin verimliliğini yükseltmek idi. Söz konusu karar gereğince Sovyet basını fabrikalar arasındaki rekabeti çok yönlü ve geniş bir şekilde yansıtmalıydı.³³ Kızıl Kırgızistan gazetesinin sayfalarında sosyalist yarışma çerçevesinde fabrikaların, maden ocaklarının ve başka iş yerlerinin üretimi süresinden önce yerine getirme, kaliteyi artırmak, maddi ve mali araçların tasarrufu, işin verimliliğinin artırılması gibi bilgileri içeren raporlar yayınlanmıştır.

1933 yılına gelindiğinde Kırgızistan'da 40'tan fazla sanayi iş yeri açılmıştır ve üretilen ürünler 1913 yılına göre %27'e artış göstermiştir. Aynı zamanda sanayi işletmesinde çalışan Kırgız işçilerinin de sayısı artmıştır.³⁴

1935-1940 yılları arası ise, ikinci beş senelik planı içermektedir, ikinci beş senelik plan SSCB'de *Stahanovçular Hareketi'nin* yayılması ile ünlüdür. Sanayide, tarımda, fabrikalarda belli bir devlet normundan fazlasıyla üretmeyi başaran işçi, kolhozcu, madenci, mühendisler Stahanovçular denmiştir. 1935'te Ukrayna'nın Donbass maden ocağında çalışan madenci A.G.Stahanov ilk defa başlattığı için Stahanovçular Hareketi adını almıştır. Kırgızistan'da Stahanovçular Hareketi 1935 yılının Eylül ayının ortasından itibaren bütün iş yerlerinde yayılmaya başlamıştır. Bu zamandan itibaren

³³ İ.Tarasov, adı geçen eser, s.56.

³⁴ S.Usupov, *İstoriya Kırgızskoy Jurnalistiki*, Bişkek, 2007, s.38.

gazetenin aşağı yukarı her sayısında *Stahanovçular Hareketinin zaferi için, Stahanovçuların sayısını arttıralım* gibi büyük başlıklar yazılmıştır. Stahanovçu işçilerin resimleri ve çağrıları yayınlanmıştır. Gazete kendi sayfalarında kolhozlarda ve sanayide çalışan önde gelen ziraatçıların, *udarniklerin* (öncü işçilerin), stahanovçuların çalışma tecrübelerini propaganda etmiş, onların fotoğrafları yayınlanarak övülmüştür. Örneğin, şeker pancarından, pamuktan yüksek ürün alan kolhozçuların, hayvan yetiştiricilerin, sanayide çalışanların tecrübeleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Gazetenin Kızıl Kırgızistan adı ile yayınlandığı hali
10 Mart 1940

Sosyal-Kültürel Rolü

1920'li yıllarda Kırgızca ders kitapları bulunmadığından Kırgızca yayınlanan ilk süreli yayın Erkin-Too (Kızıl Kırgızistan) gazetesinin ilk sayıları özellikle illerde okuma yazma öğrenenlere faydalı olmuş, kılavuz, alfabe kitabı hatta orta-yüksek öğretim kurumlarında ders kitabı olarak da faydalanılmış, uzun yıllar kitap ve dergi yerine kullanılmıştır. Okuma yazma öğrenme propagandasını yapmış, *Eğitim Alanında* başlığı altında okulların durumu, eğitim işleri, başarılı öğretmenlerin kendi tecrübelerini anlatan yazıları yer almıştır. Örneğin, Erkin Too gazetesinin ilk müstensihi, düzelticisi ve muhabiri olarak çalışan ünlü bilim adamı dilci, sözlükçü, Kuseyin Karasayev kendisinin 1925-1926 eğitim-öğretim yıllarında Orta Asya Devlet Üniversitesi'ne bağlı işçiler fakültesinde eğitim gören gençlere iki sene boyunca "Erkin Too" gazetesini

Kırgız dilinden ders kitabı olarak okuttuğunu hatıralarında belirtmiştir.³⁵ Kızıl Kırgızistan gazetesi Kırgızistan'da gazeteciliğin ve Kırgız edebiyatının gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Gazetenin *Edebiyat Sayfası* bölümünde dünya edebiyatından seçmeler, Sovyet ve Rus şair ve yazarların eserleri biyografilerle beraber yayınlanmıştır. Kırgız edebiyat temsilcilerinin çeviri denemeleri de ilk defa Kızıl Kırgızistan'da basılmıştır. Örneğin K.Bayalınov'un aktardığı "Evgeniy Onegin"'in (yazar A.Puşkin) Kırgızca çevirisi, A.Osmonov tarafından Kırgızcaya aktarılan "Kaplan Derisindeki Kahraman"'ı (yazar Ş.Rustaveli) okuyucular ilk defa gazeteden okumuşlardır.

Haziran 1925'te Bolşeviklerin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Merkez Komitesinin aldığı özel kararda sanayi ve köy muhabirlerini partinin aktif yardımcılarına dönüştürmenin önemli bir görev olduğu belirtilmiştir. 1929'a doğru gazetenin 167 sanayi ve 178 köy muhabiri vardı, 109'u Kırgızdı. Sonradan sanayi ve köy muhabirleri arasından K. Bayalınov, C.Turusbekov, C. Bökönbaev, T.Sıdıkbekov, T.Ümötaliev, A.Tokombaev, K. Malikov, M.Elebaev gibi profesyonel gazeteciler ve ünlü Kırgız yazar ve şairleri de çıkmıştır.³⁶ 1926 yılında Erkin Too gazetesinin yazı kurulu ve Kırgız Pedagojik Teknik okulu bünyesinde Kırgız yazarlarının grubu birleşmiştir. Bu grup daha sonra bir çok ünlü Kırgız şair ve nesircilerini" içine alan "Kızıl Uçkun" (Kırmızı Kıvılcım) adlı edebiyat birliğine dönüşmüştür. Üyeleri arasında A.Tokombayev, K. Bayalınov, M.Elebaev, M.Tokobayev, K.Cantöşöv U.Abdukaimov, C.Bökönbayev, S.Sasıkbayev, Z.Bektenov ve başka ünlü Kırgız yazar, şairleri vardı. 1931'de ise bu grubun temelinde Kırgızistan Yazarlar Birliği kurulmuştur.

1917 Ekim İhtilali'ne kadar Kırgızistan'da 9-49 yaş arası okuma yazma bilenlerin yüzdesi 3,1 idi, üstelik erkekler arasında okuma yazma bilenler % 5'i, bayanlar arasında % 0,8'i oluşturuyordu.³⁷ Sovyet yönetimi kurulduktan sonra devlet çapında cehaleti ortadan kaldırma kampanyası yürütülmüştür. Bu bağlamda 1920'lerde Kırgızistan'da yerli parti örgütlerinin başkanlığında Likbez³⁸ adıyla bilinen okuma yazma bilmemeyi ortadan kaldırmak okulları da çalışmıştır

Sayım bilgilerine göre 1920'de Fergana Vilayeti dışında Türkistan Sovyet Sosyalist Muhtar Cumhuriyeti'nde, 3 239 000 okuma yazma bilmeyen vardı ve sadece 313 500 kişi okuyup yazabiliyordu, onların içinden 215 900'ü erkek (%11,7), 97 600 kadındı (%5,7). Türkistan Sovyet Sosyalist Muhtar Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği'nin verilerine göre 1921 yılının ortasında Kırgızistan'da 1000'den fazla Likbez okulları çalışıyordu, bu okullarda 50 000 kişi eğitim görüyordu ve onların %70'i Kırgızdı.³⁹ Gazetede, çeşitli yerlerdeki *Kırmızı Çayhana*, *Kırmızı Köşe*, *Kırmızı Evlerin* durumları yansıtılıyordu. Bunlar Sovyet ideolojisini gerçekleştirmede eski alışkanlıkları ve ritüelleri bırakmak ve emekçileri yeniden terbiye etmede Komünist partiye yardım etmekle görevlendirilmişlerdi. *Kırmızı Çayhana*, *Kırmızı Köşe*, *Kırmızı Evlerde* Sovyet

³⁵ Turmuş Küzgüsü, "Sovettik Kırgızstan" Gazetasının 40 Cıldığına Arnalgan Dokumenttik Materyaldardin, Eskerüülördün cana Makalalardin Cıynagı, Frunze, 1966, s.88.

³⁶ İ.Tarasov, "Glavnoe İdeyno Orujie Kompartii Kirgizii", *İz İstorii Kommunističeskoj Partii Kirgizii*, Sayı II, Frunze 1965, ss.179-180.

³⁷ S.Ploskih, adı geçen tez, s.35.

³⁸ **Likbez** (ликбес) - *likvidatsiya bezgramotnosti* eğitimsizliği, okuma yazma bilmemeyi ortadan kaldırmak sözünün kısaltması. O yıllarda SSCB'nin büyüklere okuma yazma öğretme programı ve bu amaçla açılan okulların genel adı.

³⁹ S. Daniyarov, *Borba Kompartii Kirgizii za Vseobşuyu Gramotnost*, Frunze, 1980, s.60.

gazete ve dergileri bulunuyordu. Ayrıca Kırmızı Ev kütüphane fonksiyonunu görüyordu, Kırmızı Çayhana ve Kırmızı Köşelerde ise partinin siyasî ve ekonomik hayatı anlatılıyordu, özel görevlileri halkın sorularına cevap veriyordu. Kırmızı Çayhanalar genellikle Kırgızistan'ın güney bölgelerindeydi.

1930'larda gazetede Kırgızca Arap harfinden Latin harfine geçiş faaliyeti de ele alınmıştır. Latin harflerini halka öğretmek için Latin alfabesinin temelinde oluşturulan Kırgız alfabesiyle ders niteliğindeki yazılar gazetede yayınlanmıştır. Bununla beraber gazete hayata yeni sokulan sosyalist terimlerin listesini kendi sayılarında yayınlamıştır. Gazetenin Kırgızistan'da yeni Latin alfabesine karşı zengin sınıfların propaganda yapması ve onların "*Allah'tan, Kuran'dan ayrılacağız, kafirlerin alfabesini alıp, kafirler gibi ibadet yaptıracağız size, sizi dinden çıkarır*" diye dedikodu yayarak halkı korkutmak istediklerine dair verdiği haber çok ilginçtir.⁴⁰

1931 tarihine kadar yayınlanan sayılarda çeşitli yerlerdeki bazı yöneticilerin resmî belgeleri Latin harfiyle değil, eskisi gibi Arap harfiyle yazmalarını yadırgayan makaleler bulunmaktadır. Mesela Oş bölgesi Nookat ilçesindeki 15 köy muhtarının ve yöneticilerinin Latin harfiyle yeni Kırgız yazısını öğrenmedikleri,⁴¹ Özgön ilçesi parti komitesi sekreteri Kocomurat Borombay Uulu'nun dokümantasyon işlerini Latin harfiyle değil, Arap yazısı ile yürüttüğü,⁴² Narın bölgesi, Koçkor ilçesi eğitim işlerinden sorumlu Tabaldu Uulu'nun yardımlaşma komitesinin toplantısında alınan kararın yeni harf yerine Arap harfiyle yazdığı, bunu öğretmen Kocobay Uulu'nun desteklediği belirtilmiştir.⁴³

1930'lu yıllarda bütün SSCB çapında yürütülen dine karşı propaganda, mücadele, mescid ve kiliseleri yok etme kampanyası gazetede yansıtılmıştır. "*Fakir işçi halka eski gelenek örf ve adetten ayırarak yeni Sovyet terbiyesi*" verilmesi yönünde her zaman propaganda yapılmıştır. Dine karşı propaganda yapılarak halkı aydınlatmak için çeşitli yerlerde *Dinsizler Örgütleri* kurulmuştur ve çoğu zaman propaganda faaliyetinin iyi yapılmadığı için sorumlusu olarak bölgelerdeki sorumlu parti örgütünü ve bölge yetkililerini suçlayan yazılar yayınlanmıştır. Mesela, gazetenin 12 Mart 1939'daki 57. sayısında dine karşı propaganda işlerinin yürütülmesinde Oş şehrinin çok geride kaldığı belirtilmiş ve 30 Ocak 1939'da Kurban bayramında şehirdeki Süleyman Dağ'a Orta Asya'nın çeşitli şehirlerinden ziyaretçilerin gelmesi eski kalıntıların delili olarak gösterilmiş, Oş Bölgesi İcra Komitesi'nin ve parti komitesinin böyle hareketlere karşı tedbir almadığı ihbar edilmiştir. Yine "*Din Birakılmak*" başlıklı yazıda Talas bölgesinin Dmitrievka köyünde fakirler toplantısında kilise binası yerine çocuk kreşi kurulması, kilise rahibinin evini kadınlar kulübü olarak kullanılması, kilise çanının ise traktör yapılması için hükümete teslim edilmesi hakkında kararlar alındığı belirtilmiştir.⁴⁴ Calal-Abad ilçesinde Samsak Karı Taşmat Uulu'nun imamın çocuğu olduğu ve kendisinin de baba mesleğini devam ettirdiği ihbar edilmiştir.⁴⁵ Yine bir yazıda ise, Nookat ilçesindeki Merkit Murkut köyünde isimleri gösterilen komsomol üyeleri ve parti

⁴⁰ Kızıl Kırgızistan 1930, Sayı.3.

⁴¹ Kızıl Kırgızistan 1930, Sayı.10.

⁴² Kızıl Kırgızistan 1930, Sayı.11.

⁴³ Kızıl Kırgızistan 1930, Sayı.33.

⁴⁴ Kızıl Kırgızistan 1930, Sayı.28.

⁴⁵ Kızıl Kırgızistan 1930, Sayı.31.

adaylarının oruç tutup namaz kıldıkları kınanmıştır ve aynı ilçede bir mescidin sinema salonu, diğerinin okul yapıldığı anlatılmaktadır.

Kırgızların *Aş* (ölüm yıl dönümlerinde eş dosta ölenin anısı üzerine verilen yemek), *Toy* (düğün), *Tülöö* (hastalık veya kötü bir olay neticesinde adak yemeği) gibi eskiden beri süregelen örf, adet ve geleneklerine de Sovyet yönetimi tarafından iyi gözle bakılmadığını gazete aracılığıyla görüyoruz. Bu tür faaliyetlere karşı sayısızca propaganda yazıları bulunmaktadır, *Aş* ve *Toyun* sadece Bay Manaplar için faydalı olduğu, *Aş-Toy* bahanesiyle pek çok hayvanın kesilmesi bay manapların Sovyetlere karşı mücadele yöntemi olduğu vurgulanmıştır. İşçi ve köylü sınıfının “*eski Ramazan ve Kurban Bayramını bırakıp Ekim Bayramını*⁴⁶ önemli bir bayram olarak kabulü teşvik edilmesinin gerektiği” yazılmıştır. Yazı sonunda ise rahmetli olan babasına *Aş*, oğluna *Toy* verenlerin ad soyadları belirtilmiştir.⁴⁷ Hastalıktan dolayı *Tülöö* yapıp *Bata* (halkın duası) alan kişiler hakkında da ihbarlara rastlanmaktadır. Sovyet yönetimi Kırgızların boy yapısının muhafazasına, boyu esas alarak bölünmelerine karşı çıkmış, bu konuda da Kızıl Kırgızistan sayfalarında bir çok yazı yayınlanmıştır.

Sovyet yönetimi, kadınlara eşit hak tanınmasını savunuyordu ve her alanda bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Gazetede *Ayaldar Turmuşu (Kadınlar Hayatı)* bölümü altında kadınların cumhuriyet çapında toplanan kongrelerinden haberler, kadın milletvekilleri, başarılı kadın öğretmenler, sanayide ve kolhozlarda görevini fazlasıyla yerine getirmiş kadınlar hakkında yazılara yer verilmiştir. Gazete sayfalarında kadınların okuma yazma öğrenmelerini, sanayi, kolhoz ve öğretmenlik işlerine aktif bir şekilde katılmalarını teşvik edici yazılar bulunmaktadır. Ayrıca farklı mesleklerde çalışan başarılı kadınların büyük bir resmi ilk sayfanın yukarısında, sağ köşede yayınlanıyordu. *Sağlık Tavsiyeleri* bölümü altında sağlıkla ilgili yazılara da yer verilmiştir; çeşitli hastalıkların açıklaması ve hastalıklardan korunma tedbirleri, hamile kadınlara tavsiyeler, çocuk bakımı gibi sağlıkla ilgili faydalı yazılara rastlanılmaktadır. Sovyet rejimi hanımların kapanmasını da yasaklıyordu, hanımlar başı açık olmalıydı. Bununla ilgili Kızıl Kırgızistan gazetesinin 12 Mart 1930 tarihli 59. sayıdaki “90 Baş Örtü Atıldı” başlıklı yazıda Tokmak’ta 90 kadının baş örtülerini atıp yaktıklarını anlatan ilginç haber anlatılmaktadır. Özellikle 1932 yılına kadar olan gazete sayılarında daha olgun yaşa girmeyen genç kızların kalın (başlık parası) karşılığında evlendirilmesine karşı sert mücadele yürütüldüğünü görüyoruz. Kızını “satıp” para veya hayvan alan babaların, kızın evlendirildiği oğlanın babasının isimlerini, ne kadar kalın aldıklarını belirten çeşitli yerlerdeki gazete muhabirlerinin pek çok ihbar haberleri bulunmaktadır.

Gazetede tarih, dil konuları da ele alınmış, Kırgız dilinin problemlerine, özellikle Komünizmin, Ekim İhtilali’nin tarihine değinilmiştir. Bunların yanında gazetenin aracılığıyla o dönemde gelişmekte olan Kırgız sanatından da haberdar olabiliyoruz. Gazete tiyatro işleri, sanat dalları, Kırgız sanatının ünlü simaları, ressamı, oyuncularını, müzisyenleri ve bestecileri hakkında bilgiler sunmaktadır. Genellikle son 4.sayfada spor haberleri, reklam duyurularıyla beraber gösterilecek oyun, konser, filmlerin yeri, tarih ve saatleri yer alıyordu. İlk Kırgız operası, “Aycürök” 12 Nisan 1939’da

⁴⁶ Kasım-1917 İhtilalinin gerçekleştiği gün - Sovyetler dönemi boyunca büyük bayram olarak kutlanıyordu.

⁴⁷ Kızıl Kırgızistan 1932, Sayı.5.

sahnelenmesi üzerine 15 Nisan 1939'daki sayıda Ayçürök operasına üç sayfa ayrılmıştır.

Günümüz Kırgız Tuusu gazetesi
22 Şubat 2013

kolhoz ve sovhozlarda çalışan işçilerin sosyalist yarışması hakkında detaylı bilgiler vermiş, beş yıllık planların zamanından önce yerine getirilmesi için çağrı yapmıştır. Okuma yazmayı yaygınlaştırmada, kültürel devrimi gerçekleştirmede gazetenin yeri büyüktür. İlk önce Arap harfine dayalı Kırgız yazısı, daha sonra Latin harfinin temelinde Kırgız yazısı, 1930'lu yılların sonunda da Rus alfabesiyle Kırgızca yazının kullanımı gazete aracılığıyla *Alfabe Köjesi* manşeti altında halka öğretilmiştir.

Köydeki Kırgızlar çeşitli konulardaki şikayetlerini, Kızıl Kırgızistan gazetesinin yazı kuruluna göndermişler. Gelen şikayetler mutlaka kontrol ediliyordu, gazete halkın ricalarını yargı organlarına gönderiyordu. Kızıl Kırgızistan yayınladığı uyarıcı eleştiri yazılarının sonuçsuz kalmaması için özen göstermiştir. Her sayıda *Kızıl Kırgızistan yardım etti*, *Kızıl Kırgızistan sinyallerine göre* bölümleri altında negatif hareketlerin sonuçlarını mutlaka duyurmıştır.

Gazetenin, 14 Kasım, 1938 tarihli 261.sayısının ilk sayfasında Türkiye ile ilgili Atatürk'ün ölüm haberi basılmıştır. Bir sonraki 15 Kasım, 262.numaralı sayıda ise

Sonuç

Gazetenin, siyasi açıdan 1920-30'lu yıllarda Sovyet idaresinin Kırgızistan'da pekiştirilmesinde, sosyalist fikirleri halka yayarak halkı siyasî aydınlatmada, Marksizm Leninizm doktrinlerinin propagandasını yapmada, Lenin ve Stalin'in siyasetlerini yerleştirmede Sovyet yönetiminin beklentilerine cevap verdiği söylenilebilir. Ekonomik alanda Kırgızistan'da yeniliklerin uygulanmasında, sosyalist sanayileşme ve köy ekonomisini kolhozlaştırmayı gerçekleştirmede büyük rol üstlenmiştir. Kızıl Kırgızistan partinin siyasî amaçlarını halka anlatarak sosyalist sanayileşmeyi ve kolhozlaştırmayı halkın benimsemesini sağlamıştır. Gazete 1. ve 2. beş senelik devlet programının yerine getirilmesinde de ideolojik açıdan yardımcı olmuştur. Beş yıllık plan devrinde fabrikalarda, kuruluşlarda, maden ocaklarında,

Atatürk'ün cenaze töreni, törene gidecek Sovyet heyeti ve cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü hakkında bilgi yer almaktadır.

Gazetede 1938-1939'lara kadar soyadların sonu günümüzdeki gibi -ov,-ova ekiyle değil, kızı, oğlu, gelini olarak Kırgızca yazıldığı dikkat çekmektedir. Yine o dönemlerde Kırgız toplumuna yeni giren Rusça kelimeler aslı gibi değil, Kırgızca söylenişine göre yazılmıştır. Örneğin Rusçası avtomobil iken *aptamabil* (otomobil), komissiya-*kemessiya* (komisyon), fabrika-*pabirike* (fabrika), kolhoz-*kalkoz* (kolhoz), *klass-sınp* (sınıf), *kommunist-kamunus*, *zavod-çoot* (fabrika) gibi. 1940'lara doğru, özellikle 1938-1939'lu yıllarda gazetede Kiril alfabesine geçmek ve yeni terimlerin Rusçadaki haliyle yazılması fikirleri dile getirilmeye başlanmıştır. 1940-1941 yıllarında gazetede yazılar Latin, Kirill harfiyle karışık yayınlanmış, Ocak,1942'ta tamamen Kirill alfabetiyle yayın hayatına devam etmiştir.

İlk Kırgızca yayınlanan Erkin-Too (Kızıl Kırgızistan) gazetesinin ardından başka Kırgızca süreli yayınlar yayınlanmaya başlamıştır. Örneğin, 1926'da "Kommunist" dergisi, 1926'da "Leninçil Caş" (Leninci Genç) gazetesi, 1928'da "Cañı Madaniyat Colunda" (Yeni Medeniyet Yolunda) ve "Dıykan" (Köylü) dergileri, 1930'da "Sabattuu Bol" (Okur Yazar Ol) gazetesi, 1931'de "Çabuul" (Hücum) edebiyat dergisi, 1933'te "Kırgızstan Pioneri" yetişkin gazetesi yayın hayatına başlamışlardır. 23 Ekim, 1934'te doğrudan Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserleri Kurulu'na bağlı gazete ve dergilerin yayınlandığı "Kızıl Kırgızstan" adlı yayınevi kurulmuştur. (Kızıl Kırgızstan yayınevi 1956'da "Sovettik Kırgızstan" olarak adı değiştirilmiş, 1965'ten itibaren ise, "Ala Too" yayınevi olarak ismi değiştirilmiştir.)

1940'lı yıllara kadar gazete dilinin Kırgızcasının çok arı olduğu dikkat çekicidir ve bu açıdan günümüz Kırgızistanı'daki Kırgızca yayınlanan kitle iletişim araçlarına ve karşılaştığımız bazı dil sorunlarımızı çözmemizde örnek olabilecektir. Elbette, 1920-1930'lu yıllardaki gazete sayılarını incelediğimiz zaman bir takım eksiklikler de göze çarpmaktadır. Sanayileşmenin ters yönlerini ve sonuçlarını ele alan yazılar (1920-30'lu yıllarda hafif endüstri fabrikaları çoğu zaman Rusya'nın merkezi şehirlerinde kurulmuştur. Hammadeler Sovyet Cumhuriyetlerinden gönderilmiştir, planlı ekonomi gereği Sovyet cumhuriyetlerinin menfaati göz önüne alınmamıştır), kolhozlaştırmayı gerçekleştirirken yapılan hatalar basında yok denecek kadar azdır, hatta hiç yansıtılmamıştır Gerçekte kolhozlaştırmayı gerçekleştirirken bir çok hatalar yapılmış, aşırılığa kaçırılmıştır. Örneğin, köylüleri kolhozlara girmesinde gönüllülük ilkesi bozulmuş, köylüler çoğunlukla kolhozlara zorla birleştirilmiştir. Diğer gazeteler gibi Kızıl Kırgızstan da ideoloji gereği, Sovyet yönetimi tarafından geçmişin kalıntıları olarak öne sürülen gelenekler, özellikle dine karşı mücadele lehindeki propaganda yazılarına sayfalarında yer vermiştir. Devlet çapında çok güçlü sansür hakim oluşu için, yönetimin tek elde toplandığı totaliter sistemde haberleri-olayları objektif bir şekilde yansıtmak mümkün değildi. Buna rağmen Erkin Too-Kızıl Kırgızstan gazetesi milli dildeki ilk yayın olarak Kırgız yazılı edebiyat ve gazeteciliğin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Gazete, dönemin siyasi tarihi, ekonomisi, Kırgızların kültürü, dil bilimi, imlası, tiyatrosu, edebiyatıyla ilgili bir çok bilgileri içermektedir. Bundan dolayı şüphesiz gazete ele aldığımız 1920-1930'lu yılların araştırılmasında çok değerli kaynak niteliğindedir.

1924'te Arap harfiyle, 1930'dan itibaren Latin harfleriyle, 1942'den sonra Kirill harfiyle Kırgızca yayınlanıp gelen Kızıl Kırgızstan gazetesi 1956 yılında "Sovettik

Kırgızistan” («Советтик Кыргызстан») olarak adını değiştirmiştir. Gazete Kırgızistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra, 1991 yılından itibaren “Kırgız Tuusu” (“Kırgız Bayrağı”) adını almıştır. Günümüzde Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti’ne bağlı resmi bir gazete olan “Kırgız Tuusu” hala yayın hayatına devam etmektedir. Haftada iki defa ve 20 000 adet yayınlanmaktadır.

Kaynakça

a) arşiv belgeleri

Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, fon 10, liste 1, dosya 121.
Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, fon 535, liste 1, dosya 10.

b) Kitaplar

- BEYŞENALİEV Ş., “İmya, Dostoynoye Uvajeniye”, *Kommunist Kırgızstana* dergisi, sayı.11, 1990. s.88.
- CUMANALİEV A., *Politiçeskaya İstoriya Kırgızstana*, Bişkek, 2002.
- DANIYAROV S., *Borba Kompartii Kirgizii za Vseobşuyu Gramotnost*, Frunze, 1980.
- DANIYAROV S., *Kulturnoye Stroitelstvo v Sovetskom Kirgizstane (1919-1930)*, Frunze, 1963.
- DANIYAROV S., *Kulturnoye Stroitelstvo v Sovetskom Kirgizstane (1919-1930)*, Frunze, 1963.
- DANIYAROV S., *Osuşestvleniye Leniskoy Programı Kulturnoy Revolyutsii v ERCİLASUN A.B., “Latin Alfabeti konusunda gelişmeler”, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara, 1993.
- İSTORIYA Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986.
- KİRGİZİİ, Frunze, 1972.
- PLOSKİH S., “Repressirovannaya Kultura: İstoriya Stanovleniya i Tragedii Kirgizskoy İntelligentsii”, *Doktora Tezi*, Bişkek, 2002.
- TARASOV İ., “Glavnoe İdeynoe Orujie Kompartii Kirgizii”, *İz İstorii Kommunistiçeskoy Partii Kirgizii*, Sayı II, Frunze 1965.
- TARASOV İ., *Partiynoe Rukovodstvo-İstoçnik Silı Peçati*, Frunze, 1968.
- TENTİMİŞOV M., “Kırgız Tuusu” – XXI Kılım Geziti (1924-2004), Bişkek, 2004.
- TURMUŞ Küzgüsü, “Sovetik Kırgızistan” Gazetasının 40 Cıldığına Arналgan Dokumenttik Materyaldardın, Eskerüülördün cana Makalalardın Cıynadı, Frunze, 1966.
- USUPOV S., *İstoriya Kirgizskoy Jurnalistiki*, Bişkek, 2007.
- YUSUPOV S., *Oçerk İstorii Kulturno-Prosvetitelnoy Raboti v Sovetskom Kirgizstane (1918-1965)*, Frunze, 1981.

c) Gazeteler

- Erkin Too, 7 Kasım 1924, Sayı.1.
Kızıl Kırgızstan 5 Ocak, 1930, Sayı.3.
Kızıl Kırgızstan 13 Ocak, 1930, Sayı.10.
Kızıl Kırgızstan 14 Ocak, 1930, Sayı.11.
Kızıl Kırgızstan 4 Şubat 1930, Sayı.28.
Kızıl Kırgızstan 7 Şubat, 1930, Sayı.31.

Kızıl Kırgızistan 10 Şubat,1930, Sayı.33.

Kızıl Kırgızistan 5 Ocak, 1932, Sayı.5.

Kızıl Kırgızistan, 14 Mayıs, 1932, Sayı.110.

Kızıl Kırgızistan, 4 Temmuz, 1933, Sayı.152.

Kızıl Kırgızistan, 14 Ocak , 1938, Sayı.11.

Kızıl Kırgızistan, 4 Temmuz, 1933, Sayı.152.

Kızıl Kırgızistan, 14 Ocak , 1938, Sayı.11.